

Segmentation and Composition of Lexical Units in the Field of Computer Terminology

Assist. Prof. Anita Todoranova
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo, Veliko Tarnovo, Bulgaria
a.todoranova@ts.uni-vt.bg

Abstract

The rapid development of information and communication technologies and the widespread digitization in all aspects of our lives motivate us to conduct a study among certain groups of students regarding the spelling of certain complex words – part of computer terminology.

The groups of students we are targeting are those currently studying the Bulgarian language and others for whom such a discipline is absent from the curriculum in their respective higher education institutions.

Our goal is to investigate whether students spell these words correctly (primarily derived from the English language), i.e., whether they are familiar with the literary norm concerning this spelling issue, or if they are influenced by the way these words are spelled in the language from which they are borrowed, or if they have another motivation.

Keywords: complex words, literary norm, spelling issue, Bulgarian language, computer terminology, Lexical Units

JEL Code: Z000

DOI: 10.56065/IJUSV-ESS/2023.12.3.129

Въведение

Може да се твърди, че препъникамъкът на нашия правопис е въпросът за слято, полуслято, разделно писане. В настоящия доклад се обръща внимание на правописа на съществителни имена, част от компютърната терминология, тъй като в тази сфера динамиката е най-сериозна във връзка с постоянното навлизане на нови думи (основно от английски език).

Основният правописен принцип, залегнал в „Официален правописен речник на българския език“¹ (ОПРБЕ), гласи: „В съвременния български книжовен език сложните думи се пишат **слято** или **полуслято**, а съставните думи и синтактичните съчетания – **разделно**. При писането им се има предвид отношението между изграждащите ги основи – **равноправно** (съчинително) и **неравноправно** (подчинително). При случаите с неравноправно отношение едната основа е главна, а другата – подчинена. При писането на тези сложни думи се имат предвид и двете възможности за мястото на главната и на подчинената основа – главната основа да бъде на първо място или подчинената основа да я предхожда“ (ОПРБЕ 2012: 51), като въз основа на този принцип са дефинирани допълнителни правила.

Изложение

Целта на настоящото изследване е чрез методите на перцептуалната социолингвистика (Алексова 2023) да се анализират мотивите на студенти първокурсници при избора на вариант за изписване на някои сложни съществителни имена.

За постигане на поставените цели се изследват две групи студенти – от специалностите „Педагогика на ранното детско развитие“ и „Софтуерно инженерство“. За студентите от специалност „Софтуерно инженерство“ изследваните думи са част от професионалния лексикон им и би трябвало да са ги срещали по-често във връзка с професионалните си занимания. И на двете групи бяха дадени анкетни карти с двадесет съществителни имена (основно компютърна лексика), които те трябваше да изпишат според правилата за слято, полуслято и разделно

¹ Тук названията „Официален правописен речник на българския език“, „Правописен речник“ и „Речник“ се използват като синоними.

писане. Освен това беше необходимо да посочат от какво се ръководят при изписването на всяка една от думите. Нещо повече – беше им дадена възможност да напишат същите думи повторно, след като по дисциплината „Български език и стил“ вече са обяснени правилата, засягащи този правописен проблем.

Съществителните имена, обект на проучване тук, могат да бъдат разпределени в пет групи, като правописът на всяка група е свързан с някои от допълнителните правила, формулирани въз основа на представения по-горе принцип.

В първата група са съществителните имена от точка 53.4.1.1. на Правописния речник, при които подчинената част е преди главната и е дума от чужд произход, която се употребява самостоятелно в нашия език. Това дава възможност тези сложни думи да бъдат изписани по два начина – слято или разделно, напр.: *бизнесадминистрация* / *бизнес администрация* (ОПРБЕ 2012: 52).

Във втората група попадат съществителните имена с подчинена част, дума от чужд произход без самостоятелна употреба в българския език. Според Речника тези съществителни имена би трябвало да се пишат единствено слято, напр.: *таймаут* (вж.: точка 53.4.1. от ОПРБЕ 2012: 52).

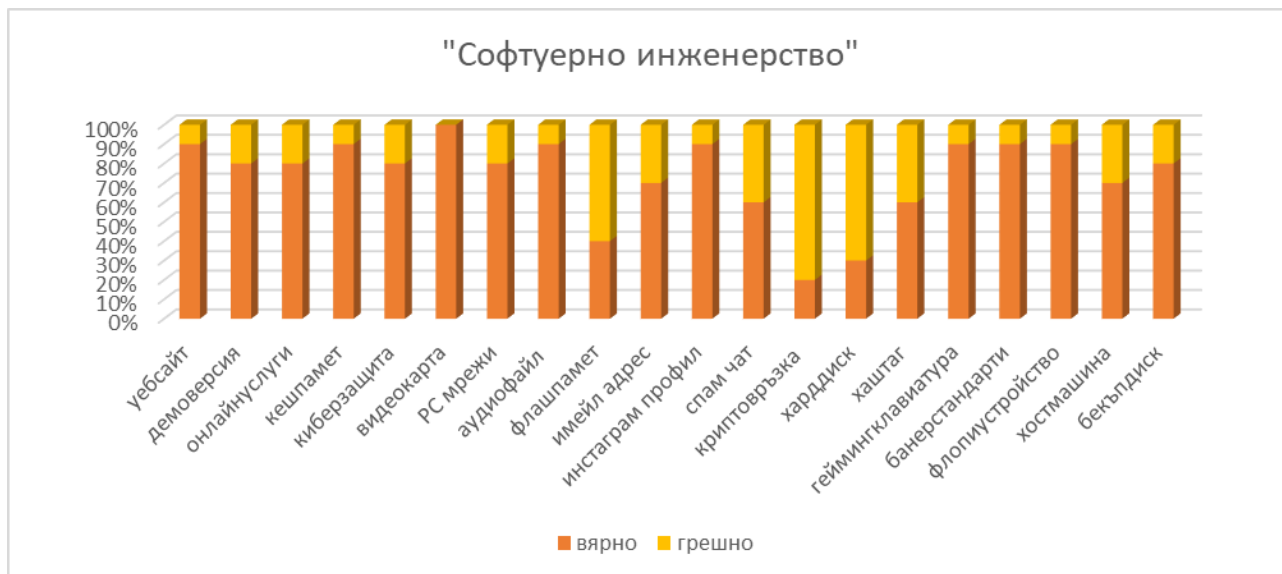
Също само слято се пишат и съществителните имена от третата група, при които подчинената част е съкратено прилагателно име, което няма самостоятелна употреба в нашия език, напр.: *компактдиск* (вж.: точка 53.5. от ОПРБЕ 2012: 53).

Четвъртата група включва съществителните имена от точка 53.5.1. от Официалния правописен речник. При тях подчинената част отново е съкратено прилагателно име, но тъй като то има самостоятелна употреба в езика ни, се допуска тези сложни названия да се изписват и разделно, напр.: *видеоклип* / *видео клип* (вж.: точка 53.5.1. от ОПРБЕ 2012: 53).

В петата група са съществителни имена, които според Речника трябва да се изписват разделно – от типа *GPS устройство*, т.е. със съкращение в ролята на подчинена част (вж.: точка 53.5.2. от ОПРБЕ 2012: 53).

Фигура 1. Избор на вариант за изписване на съществителните имена **преди** запознаване с правилата – спец. „Педагогика на ранното детско развитие“

Фигура 2. Избор на вариант за изписване на съществителните имена **преди** запознаване с правилата – спец. „Софтуерно инженерство“

На фигура 1 и фигура 2 са представени обобщените резултати по специалности при избора на вариант на изписване на изследваните двадесет съществителни имена по отношение на правилността им според правилата в Правописния речник.

Това, което се наблюдава при съществителните имена от първата група, е, че студентите от двете специалности почти не допускат грешки при изписването на думата *уебсайт / уеб сайт*, пишейки я и разделно, и слято, като превес има разделното писане. Обяснението, което дават най-често, е свързано с изписването на тази дума на английски език, където *website* се пише слято, но се уточнява, че е възможно и разделно писане в технически текстове.

Подобно е положението и при думата *онлайн услуги / онлайн услуги*, при която почти не се допускат грешки (срещат се единични случаи на полуслято писане). Отново преобладава разделното изписване, но обяснението тук е, че са налице две отделни думи. Както отбелязва Л. Кирова, този начин на изписване вероятно се дължи на факта, че: „При четене заетият термин обикновено се появява пръв и възбужда представа за денотат. Когато среща втория компонент, в полето на първата представа съзнанието локализира втората представа, за да получи пълния смисъл. Като резултат чуждият термин се явява в центъра на множество отношения, които се увеличават все повече с разрастването на употребата на самия денотат и на думата за него. В този смисъл, новоприетият термин става ядрен елемент на терминообразователно гнездо и е добре да запази самостоятелност, което улеснява словопроизводството“ (Кирова 2002). Напр.:

Фигура 3. „Примерна съчетаемост на думата **онлайн**“²

Една от думите, при които се допускат немалък брой грешки, е *кешпамет* / *кеш памет*. Въпреки че словникът на Правописния речник дава възможност *кешпамет* да се изписва единствено слято (ОПРБЕ 2012: 321), би трябвало да се допуска и разделно писане, тъй като тази дума присъства в „Речник на новите думи в българския език“ (РНДБЕ) като част от компютърния жаргон (РНДБЕ 2010: 214). *Кешпамет* се среща изписана и по трите възможни начина, като обяснението за полуслятото ѝ писане е, че така е срещана, т.е. така е запаметена, от една страна; а от друга, някои от изследваните студенти свързват модела *подчинена част на първо място – главна част на второ място* с полуслятото писане (това личи и от начина, по който изписват част от останалите съществителни имена). Интересно е, че някои от анкетираните се опитват да приложат правилото, свързано с употребата на чуждата дума в нашия език, но точно студентите от специалност „Софтуерно инженерство“ стигат до извода, че съществителното *кеш* със значението си на компютърен термин няма самостоятелна употреба в българския език, поради което избират слятото писане. А студентите от специалност „Педагогика на ранното детско развитие“ изписват *кешпамет* преобладаващо разделно, без да си дават сметка за значението на думата *кеш* като част от компютърния език. Слятото изписване се свързва още и с правилото, при което, ако се промени формата на думата, промяната засяга втория ѝ компонент – *кешпаметта*, без да се отчита, че такава промяна на формата се прави тогава, когато главната част предхожда подчинената. И още – тези съществителни се пишат полуслято, а не слято.

Интересни резултати се наблюдават при думите *имейладрес* / *имейл адрес*, *инстагрампрофил* / *инстаграм профил* и *спамчат* / *спам чат*. Бъдещите педагози изписват и трите думи почти без грешка, като се срещат единични случаи на полуслято писане, в по-голяма степен при съществителното *спам чат*. Преобладава обяснението „Знам, че се пише така. Така съм го виждал/а“.

Инстаграм профил всички изписват разделно, като отново посочват, че така го срещат, уточнявайки обаче, че *инстаграм* е название и то трябва да запази своята самостоятелност. Разделно изписват и *имейл адрес*, като посочват единствено, че се пише така, защото навсякъде го виждат изписано именно по този начин.

² Фигурата е по модел на Л. Кирова (вж.: Кирова, Л. Писмено отразяване на подчинителна връзка между съществителни в езика на хора, работещи с компютри. – LiterNet, 2002, №3.). <https://litenet.bg/publish3/lkirova/sliato.htm> [24.11.2023 г.]

Въпреки че и трите думи са свързани с едно и също правило, което допуска и слято, и разделно писане, няма как да не направи впечатление, че за *инстаграм профил* и *имейл адрес* се предпочита разделното писане, а за *спам чат* – слятото. Противно на очакванията, нито един от анкетиранията обаче не посочва като причина за разделното изписване дължината на думата. Дори при задаване на допълнителни въпроси дали образуването на прекалено дълги думи е причина за разделното изписване, няма отговор, че това е така.

Другата група студенти допускат по-голям брой грешки при изписването на тези три думи, като при тях се срещат и трите варианта на изписване. А при съществителното *спам чат* случаите на полуслято писане отново са немалък брой. Наблюденията показват, че има студенти, запомнили, че когато подчинената основа предхожда главната, думата се изписва полуслято, като последователно и категорично прилагат това „правило“.

Съществителното *банерстандарт* / *банер стандарт* се появява изписано и по трите възможни начина при студентите от двете специалности, като интересно е, че при студентите педагози преобладава разделното писане, без обаче да се свързва с това, че *банер* е дума от чужд произход, която намира самостоятелна употреба в българския език. Единственото обяснение, което дават, е, че така я виждат изписана в интернет пространството. Студентите от другата група също не могат да дадат аргументирано обяснение за начина, по който избират да напишат това сложно съществително (освен че така са я виждали) и въпреки че се занимават с информационни технологии, т.е. се предполага, че владеят добре английски език, не възприемат *банер* като дума от чужд произход, за да продължат с по-нататъшните разсъждения – има ли тази дума самостоятелна употреба в езика ни, или не.

Хостмашина / *хост машина* отново се среща изписана и слято, и полуслято, и разделно, като при бъдещите педагози преобладава разделното изписване. Срещат се единични случаи на полуслято писане, докато при колегите им от другата специалност полуслятото писане е с по-голяма честотност. Анализът на отговорите показва, че студентите, неспециалисти в областта на компютърната терминология, не познават значението на думата *хост*³ и отново изписват така, както са срещали думата, без да прилагат едно или друго правило. Въпреки че студентите от другия курс знаят какво е значението на този термин, твърдят, че *хост* не може да се използва самостоятелно, а в същото време изписват разделно.

Към тази група думи се отнасят и *геймингклавиатура* / *гейминг клавиатура*, и *бекъндиск* / *бекъп диск*. Като при *гейминг клавиатура* студентите педагози предпочитат разделното писане (среща се един-единствен случай на полуслято писане), а при студентите от другата специалност думата се изписва и по трите възможни начина, като и при тях преобладава разделното писане. Обяснението, което студентите и от двете групи дават за разделното изписване на това сложно съществително, е, че така са го видели в търговските вериги и в интернет пространството. Дори и тези от тях, които обясняват, че *гейминг* е дума от чужд произход, не знаят дали тази дума има своето място като самостоятелна дума в езика ни, но въпреки това изписват разделно.

При *бекъндиск* отново преобладава разделното изписване. Но при студентите от специалност „Софтуерно инженерство“ немалко са и случаите на слято писане. Но обяснение защо избират слятото писане, студентите не дават. Не дават обяснение за своя избор и останалите колеги, което е напълно обяснимо, като се има предвид фактът, че те не знаят значението на съществителното *бекъп*⁴. Трябва да се отбележи, че и тук, както и при *онлайн*, *бекъп* има множество варианти на съчетаемост – *бекъп копие*, *бекъп план*, *бекъп стратегия*, *бекъп файл*, *бекъп решение*, *бекъп процедура* и др.

³ Сървър, който осигурява на потребители място за поместване на свои страници и възможност да ги предоставят за ползване в интернет (Неологичен речник). <http://ibl.bas.bg/infolex/neologisms.php> [24.11.2023 г.]

⁴ Създаване на резервно копие на информация, данни в компютър или върху външен електронен носител (РНДБЕ 2010. София: Наука и изкуство, 2010, с. 58).

Подобно на това, което беше отбелязано за съществителното *кешпапет*, *флашпапет* също е посочена като дума единствено със слято писане (ОПРБЕ 2012: 641). Но РНДБЕ посочва *флаш* като дума със самостоятелна употреба в българския език. А коментирайки значението ѝ, авторите му изписват разделно *флаш папет*, *флаш карта* и *флаш чип* (РНДБЕ: 2010). При изписването ѝ от анкетираните отново се наблюдава разминаване между студентите от двете специалности. Студентите от специалност „Педагогика на ранното детско развитие“ изписват слято или разделно (т.е. както при *уебсайт* и *демоверсия*, имат сто процента верни отговори), докато колегите им от „Софтуерно инженерство за пореден път пишат по трите възможни начина, с превес на слятото писане. При първата група анкетираните обяснения почти липсват, а при втората – освен че влияние оказва английският език, е налице и смесване на недоразбрани правила – членува се *флашпапетта*, но след това дадената дума се записва слято.

Интересни са резултатите и за сложното съществително *флопиустройство* / *флопи устройство*, при което при колегите от специалност „Педагогика на ранното детско развитие“ отново преобладава разделното писане (срещат се само два случая на полуслято писане), за което отново нямат обяснение, тъй като не знаят значението на сложната дума (което е разбираемо, като се има предвид възрастта им – 19-20 години). Колегите им предпочитат слятото писане, като посочват, че *флопи* трудно ще се използва самостоятелно в изречение. Но в интернет пространството се срещат изречения като: „Как да заработи *флопито* на стар компютър?“, „Как да подкарам *флопи*?“, „При този случай *флопито* хем се вижда като устройство, хем не работи“. Освен това в словника на Правописния речник (ОПРБЕ 2012: 642) съществителното *флопидиск* е маркирано като част от думите, при които се допуска разделно писане точно защото *флопи* има своята самостоятелна употреба в българския език.

Докато в първата група са съществителните имена с две възможности на изписване, във втората попадат такива, при които правилно е единствено слятото изписване, тъй като първият компонент (дума от чужд произход) все още не се употребява самостоятелно в нашия език.

Тук са думите *киберзащита*, *харддиск*, *хаштаг*. Това са думи, при които правилно е единствено слятото писане, тъй като подчинената им част, която е дума от чужд произход, няма самостоятелна употреба в нашия език. При *киберзащита* педагозите отново предпочитат разделното писане, без да са наясно защо точно така трябва да се изпише. *Харддиск* също изписват разделно, без да имат (отново) каквито и да било доводи за това. Почти всички са записали *хаштаг* слято, като не се отчита фактът, че трите думи са по едно и също правило и трябва да се напишат по един и същ начин.

При студентите от другата група, що се отнася до *киберзащита*, преобладават верните отговори. Някои от тях обясняват, че *кибер* е подчинена на *защита*; *кибер* пояснява какъв вид е *защитата*, но точно те изписват полуслято. Грешки допускат и при *харддиск*, като освен правилното слято изписване се срещат и другите два варианта. Мотивът за разделно писане е влиянието на английски език, а при слятото се срещат и отговори, свързани с правилото, че думата *хард* не се използва самостоятелно на български език.

Интересно е, че, в сравнение с другите си колеги, допускат повече грешки при *хаштаг*, като обясняват грешното изписване е това, че така са го срещнали и запомнили.

Третата група включва думи, които отново са по модела *подчинена част на първо място – главна на второ*, но подчинената част е съкратено прилагателно име от чужд произход, което не се употребява самостоятелно в езика ни.

В точка 53.5. на Правописния речник е посочено: „Сложни съществителни имена, в които подчинената основа е съкратено прилагателно име (предимно от чужд произход), свързано с главната основа със или без съединителна гласна (или завършващо на гласна, която изпълнява ролята на съединителна), се пишат слято“ (ОПРБЕ 2012: 53), напр. *аудиосистема*.

Думата *аудиофайл* студентите от специалност „Софтуерно инженерство“ записват почти без грешка (има няколко случая на разделно писане), докато колегите им от специалност

„Педагогика на ранното детско развитие“ допускат по-голям брой грешки. При тях тя се среща изписана и по трите възможни начина. Обяснението, което анкетираните, мотивирали избора си, дават, е, че са запомнили правописа на думата по този начин.

Сложно съществително, чийто правопис се аргументира със същото правило, е *криптовръзка*. И при двете групи студенти са налице немалък брой грешки, като и тази дума се записва и слято, и полуслято, и разделно. По-добре обаче се ориентират колегите педагози, при които полуслято писане не се среща. Тук обяснения почти не са дадени. А там, където ги има, те са свързани с усещането на анкетираните, че така е правилно.

В точка 53.5.1. от Речника се уточнява, че: „Когато първата съставка в такива имена се употребява и като самостоятелна дума, допуска се те да се пишат разделно“ (ОПРБЕ 2012: 53), напр.: *видео клип*.

С подчинена част *видео* в анкетните материали е думата *видеокарта / видео карта*, при която и двете групи студенти почти не допускат грешки. Има единични случаи на полуслято писане. При колегите от специалност „Софтуерно инженерство“ преобладава слятото писане, което обясняват най-често с това, че така са я виждали. Друга причина за този начин на изписване е и че според тях двете части на думата са главни. Разделното писане свързват с това, че *видео* и *карта* са две отделни думи. Обяснение, което кореспондира с вече приведените обяснения за изписването на думите *онлайн услуги* и *бекъндиск*. Съществителното *видео* (подобно на *онлайн* и *бекъп*) се съчетава с голям брой компоненти – *видео обработка, видео производство, видео изход, видео възпроизвеждане, видео памет, видео кодек, видео файл, видео конференция, видео заснемане* и др. Коментирайки правописа на думи от типа *интернет страница* и *онлайн пазаруване*, Л. Кирова уточнява: „Колкото по-голям е обемът на изходните понятия, толкова повече са словосъчетанията, в които те могат да участват. Колкото по-далечна става връзката между ядрото и периферията, в толкова по-голяма степен тя е синтактична, контекстова и не подлежи на лексикализация“ (Кирова 2002).

Подобни са резултатите и при другата дума от тази група – *демоверсия*. Бъдещите педагози я изписват, без да допускат грешки, като отново предпочитат разделното писане. А студентите от другия курс предпочитат слятото писане. Направен е опит да се обясни, че *демо* (от *демонстрационна*) е съкратено прилагателно, в резултат на който обаче думата е изписана полуслято.

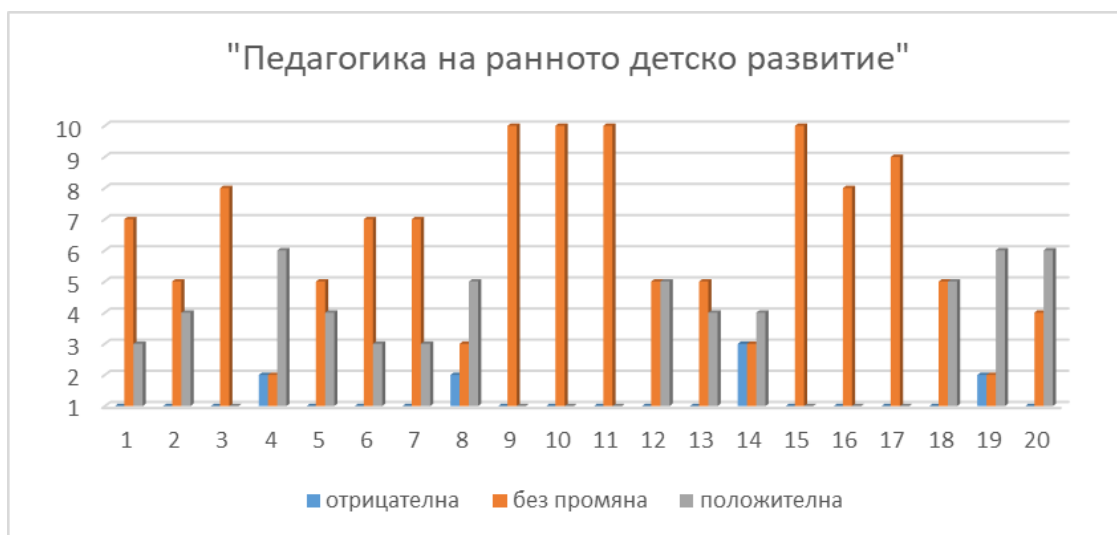
В петата група се анализира правописът на *PC мрежи*, тъй като в точка 53.5.2. от Правописния речник (ОПРБЕ 2012: 53) е заложено правилото: „Съчетания, в които подчинената част е съкращение, се пишат разделно“, напр: *GPS устройство*.

Студентите и от двата курса допускат единични грешки, изписвайки това съчетание полуслято. Тук обаче се среща обяснението, отговарящо на правилото, че когато подчинената част е абревиатура, трябва да се пише разделно. Но става ясно и че погрешно се прави аналогия с думи като *e-подпис*, изискващи полуслято писане, тъй като: „Когато като подчинена основа в сложното съществително е използвана буква, представляваща съкращение на прилагателно име, то се пише полуслято“ (вж.: точка 54.1.9. от ОПРБЕ 2012: 59).

Както беше отбелязано, втората част на проучването изследва дали след представяне на правилата по време на упражнението по дисциплината „Български език и стил“ респондентите коригират изписването на дадените думи.

Фигура 4. Избор на вариант за изписване на съществителните имена след запознаване с правилата – спец. „Софтуерно инженерство“

Фигура 5. Избор на вариант за изписване на съществителните имена след запознаване с правилата – спец. „Педагогика на ранното детско развитие“

На фигура 4 и на фигура 5⁵ е представено наличието на промяна (положителна или отрицателна) или отсъствието ѝ при повторното изписване на конкретните думи.

Забелязва се, че при студентите от специалност „Педагогика на ранното детско развитие“ се наблюдава и отрицателна промяна. Например след запознаване с правилата за слято, полуслято и разделно писане думите *кешпамет*, *хостмашина*, *флашпамет* и *харддиск* някои от бъдещите педагози продължават да изписват полуслято, а *аудиофайл* отново се изписва и полуслято, и разделно. Някои от тях са коригирали изписването на *кешпамет*, т.е. тук е налице и положителна промяна, като най-съществена е тя при *хостмашина* и *бекъндиск*, където полуслятото писане е заменено със слято или разделно.

За разлика от бъдещите педагози, студентите от специалност „Софтуерно инженерство“ не регистрират случаи на отрицателна промяна. Те коригират всички допуснати грешки, като, съобразявайки се с това дали подчинената част, дума от чужд произход, има самостоятелна употреба в нашия език (ако успеят да преценят), там, където е необходимо, посочват и двата варианта на изписване – слято или разделно. Тук трябва да се има предвид,

⁵ Цифрите от 1 до 20 (по хоризонтала) заместват двадесетте съществителни имена.

че (както вече беше посочено) избраните съществителни имена са част от професиолекта на тази група студенти и те по-лесно се ориентират (с известни изключения) дали даден компютърен термин се е наложил като дума със самостоятелна употреба в българския език или не.

Заключение

Анализът на примерите показва, че правописът на сложните и съставните думи е правописен проблем, който затруднява в изключително висока степен участниците в анкетата. Студентите първокурсници допускат грешки при почти всички думи. А от мотивите, които посочват при избора на конкретен правописен вариант, става ясно, че те не прилагат правилата, залегнали в ОПРБЕ, а разчитат на усета си (който невинаги им подсказва правилното решение), на начина на изписване на дадената дума в интернет пространството и т.н. А спорадичните опити за прилагане на някои правила ясно показват, че правилата са или недоразбрани, или погрешно запаметени.

Социалният опит (вж.: Маринов 2011), както и социално-демографските фактори, като: възраст, пол, образование, речев репертоар на семейството и др. (вж.: Алексова 2016) не трябва да се пренебрегват като определящи избора на даден правописен вариант. Но слятото, полуслятото и разделното писане остава изключително трудно за усвояване може би и поради това, че след като е уточнен основният принцип, който урежда изписването на сложните и съставните думи, са дефинирани немалко допълнителни правила, които в някои случаи са недобре прецизирани, неясно мотивирани и т.н.

References

1. Aleksova, K. (2016). *Sotsiolingvistichna pertseptsiya, ezikovi naglasi i sotsialna identifikatsiya po rechta*. Sofiya: Paradigma.
2. Aleksova, K. (2023). *Pertseptualna sotsiolingvistika*. Sofiya: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.
3. Kirova, L. (2002). Pismo o otrazyavane na podchinitelna vrazka mezhdu sashtestvitelni v ezika na hora, raboteshti s kompyutri. *LiterNet*, №3. [Online] Available from: <https://litenet.bg/publish3/lkirova/sliato.htm/> [Accessed 24/11/2023].
4. Marinov, V. (2011). Za vliyanieto na sotsialniya opit varhu leksikalniya repertoar na bilingvite. – *Problemi na sotsiolingvistikata*, №10, *Ezikat i sotsialniyat opit. Materiali ot Desetata konferentsiya po sotsiolingvistika, posvetena na 70-godishninata na akademik Mihail Videnov, Sofiya 10-11 april 2010*. Sofiya: Mezhdunarodno sotsiolingvisticheskoto druzhestvo.
5. Rechnik: Neologichen rechnik. [Online] Available from: <http://ibl.bas.bg/leksikalna-baza-danni/> [Accessed 24.11.2014 g.].
6. Rechnik 2012: Ofitsialen pravopisen rechnik na balgarskiya ezik. Sofiya: Prosveta, 2012.
7. Rechnik 2010: Rechnik na novite dumi v balgarskiya ezik. Sofiya: Nauka i izkustvo, 2010.